

Nr 348.

Av herr Persson i Stockholm m. fl., *angående åtgärder mot gengasfaran.*

Gengasens offer öka ständigt i antal. Allt fortfarande råda stora brister i de åtgärder, som vidtagits för att minska antalet offer och bringa hjälp till dem som drabbats av yrkessjukdomen *gengasförgiftning*.

Vid föregående års riksdag beslutades om statsbidrag till en undersökningsstation i varje sjukvårdsområde för mottagande och behandling av gengasfall. Därtill beslutades om ersättning av statsmedel för läkarnas resor till arbetsplatser, där stationär gengasdrift förekommer, och om särskild utbildningskurs för läkare, som skola ha hand om undersökning och behandling av gengasskadade samt om förstärkning av gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm. Till ett i samband med dessa frågor behandlat förslag om förstärkning av yrkesinspektionen anslöt sig riksdagen till ett uttalande av statsutskottet om att det skulle få ankomma på Kungl. Maj:t att pröva, om och i vad mån en utökning av inspektionens arbetskrafter må finnas påkallade med hänsyn till angelägenheten av att inspektionens uppgifter skola kunna fullgöras på ett tillfredsställande sätt.

Inrättandet av gengaskliniker.

Till dato ha gengaskliniker, förutom i Stockholm, inrättats endast i Uppsala, Göteborg och Örebro. Därtill planeras kliniker på ytterligare ett par platser i landet. På grund av att inte flera gengasstationer blivit inrättade ute i landet saknar man fortfarande kännedom om den verkliga frekvensen av kronisk gengasförgiftning ute i landsorten. De kliniker, som upprättats ute i landet, äro inte heller rustade för sina uppgifter. Så kan exempelvis den för diagnostiken värdefullaste undersökningen, det s. k. neurologiska provet, alltjämt utföras endast vid gengaskliniken i Stockholm. Dessa förhållanden ha medfört en fortsatt tillströmning av patienter från landsorten till gengaskliniken vid Sabbatsberg. Där har läkarnas antal nu utökats från 1 till 4, men ändock kvarstår behovet av ytterligare förstärkning. Under tiden januari—november 1944 besöktes kliniken av 2 801 nysökande, samtliga poliklinikbesök uppgingo under samma tid till 10 160. Det betyder för var och en av de där tjänstgörande läkarna en arbetsdag, som är 2—3 gånger så lång som den, vilken eljest anses skälig för polikliniskt arbete.

Fackförbundens gengaskommitté har nu på grund av de rådande förhållandena funnit det nödvändigt att företaga en särskild undersökning i de förbund, som ha medlemmar, vilka arbeta i gengasdrift i någon form. Avsikten med undersökningen är att anskaffa materiel för att påvisa behovet av en speciell gengasklinik inom varje län.

Det anförda visar på nödvändigheten av att huvudmännen i varje sjukvårdsområde åläggas att ofördröjligen inrätta gengaskliniker. I Stockholm bör ytterligare en gengasklinik inrättas.

Utbildning av läkare och av personal hos yrkesinspektionen.

De av förra årets riksdag anslagna medlen för anordnandet av utbildningskurser för läkare, som skola ha hand om undersökningar och behandling av gengasskadade, ha icke ännu tagits i anspråk, beroende på att någon sådan kurs ännu inte kommit till stånd. Undervisningen för läkarna vid de gengaskliniker, som redan tagits i bruk, består i en tids studier vid gengaskliniken i Stockholm. Skall utbildningen av läkare till gengasklinikerna ute i landet även i fortsättningen ske på samma sätt och i samma tempo som hittills, då kommer även utbildningsfrågan att bli en orsak till ytterligare försening av inrättandet av sådana kliniker.

Därtill kvarstår behovet av utbildningskurser för den personal i yrkesinspektionens tjänst, på vilken ankommer att syssla med hithörande frågor.

Utbildning av tillräckligt antal läkare och personal hos yrkesinspektionen bör nu utan ytterligare dröjsmål igångsättas.

Behov av förstärkning av yrkesinspektionens personal.

Det redan vid fjolårets riksdag påtalade behovet av en förstärkning av yrkesinspektionens personal inte endast kvarstår, utan har ökat. Riksdagens uttalade förhoppning om att Kungl. Maj:t skulle övervaka, att inspektionen skulle kunna fullgöras på ett tillfredsställande sätt, har inte infriats. Efter framställningar av riksförsäkringsanstalten har visserligen Kungl. Ma:t nyligen medgivit, att tre vakanta befattningar vid yrkesinspektionen få återbesättas. Men samtidigt är sedan lång tid tillbaka fyra befattningshavare inom inspektionen och anstaltens arbetarskyddsbyrå förordnade av Kungl. Maj:t att fullgöra offentligt uppdrag eller att tjänstgöra på annat håll inom statsförvaltningen, vilket tillsammans med militärinkallelser och utnyttjandet av inte mindre än 24 av yrkesinspektionens befattningshavare med högre teknisk utbildning såsom s.k. industrikonsulenter skapat synnerligen stora

svårigheter för yrkesinspektionen att på ett nöjaktigt sätt kunna fullgöra sina uppgifter.

Arten av yrkesinspektionens uppgifter kräver, att personalbehovet blir tillgodosett på ett sådant sätt, att bristen på personal inte med skäl kan åberopas som orsak till bristande kontroll över arbetarskyddsåtgärder.

Obligatorisk undervisning om gengasens faror.

”Om någon skulle släppa ut ett farligt dödande gift i marknaden, skulle inte detta väcka en oerhörd uppståndelse och uppmärksamhet?” Frågan ställdes av docent Ernst Salén vid en föreläsningkurs om gengasens faror. När gengasen kommit till nuvarande användning, så är detta liktydigt med att ett dödande gift släppts ut i marknaden. Och detta har tyvärr fått ske utan att man på ett tillfredsställande sätt rustat sig för att möta den därav följande faran för folkhälsan. Det sistnämnda omdömet gäller inte minst bristerna i upplysningsverksamheten om gengasens farlighet och om vad som är nödvändigt att iakttaga för att undgå förgiftning. *Därför bör envar, som sysselsättes i gengasmiljö, obligatoriskt och kostnadsfritt erhålla dylik undervisning och förbud utfärdas för arbetsgivare att sysselsätta någon i sådant arbete, utan att vederbörande arbetare företer bevis för att han på ett nöjaktigt sätt tillgodo-gjort sig undervisningen.*

Regelbundna läkarundersökningar och garanti mot inkomstbortfall.

Erfarenheten visar, att det är av största vikt, att gengasskadade komma under snabb läkarbehandling. ”Det gäller här”, för att citera en läkares ord i frågan, ”som regel tidigare friska människor, personer i sina bästa år, flertalet med kraftfulla personers naturliga tendens att bagatellisera mindre markanta besvär och att icke för sådana söka läkare”. De inse inte alltid, att ett nonchalerande av dessa mer eller mindre lindriga symtom kan resultera i mycket allvarsamma skador och sjukdomstillstånd, som kunna föranleda allvarlig, kanske ständig arbetsoförmåga. Men därtill kommer, att även om de skadade inse faran, så avhålla de sig ändock många gånger från att söka läkare, detta på grund av fruktan för att mista den inkomst, av vilken den skadade och hans anhöriga äro beroende för sin försörjning. De ta därvid risken av ett undan för undan försämrat hälsotillstånd trots det självklara faktum att sjukdomen förvärras i proportion till gengasexpositionens långvarighet. *Därför höra anordnandet av obligatoriska och regelbundna läkarundersökningar av alla, som arbeta i gengasmiljö, och garanterad och tillräcklig ersättning för inkomstbortfall på grund av gengasförgiftning till de viktigaste förebyggande åtgärderna.*

Sjukersättningen till gengasförgiftade.

Sedan gengasförgiftningarnas karaktär, främst genom läkarnas vid gengaskliniken i Stockholm beundransvärda arbete, äntligen klarlagts, har antalet hjälpberättigade ständigt ökats. I detta läge har riksförsäkringsanstalten i viss utsträckning börjat underkänna gengasklinikens intyg som tillräckliga för utfäendet av sjukpenning. Man underrättar gengasens offer om att "ersättningsfrågan vilar i avvaktan på medicinsk undersökning". Denna ytterligare undersökning består i att läkare, som inte äro experter på gengasförgiftning och som inte haft tillfälle att på samma sätt som gengasklinikens läkare skaffa sig erfarenheter på detta område, skola avge sina utlåtanden.

Anledningen till detta förfaringsätt torde vara att man i riksförsäkringsanstalten blivit orolig över gengasförgiftningarnas utbredning och verkningar. Anstalten har därvid inte ägnat omtanke i första hand åt förgiftningarnas offer, utan man har främst blivit orolig över de ökade utgifterna. Man föreslår inte i första hand åtgärder för att nedbringa kostnaderna genom att få till stånd ett ökat skydd åt människorna, man söker i stället utvägar för att nedbringa kostnaderna på gengasoffrens bekostnad. För att nå detta mål har man försökt att desavuera den enda expertis som finns, den som staten själv lämnat om än icke tillräckligt så dock understöd för att framskapa.

Det är, som redan tidigare framhållits, uppenbart att även tidiga, icke avancerade fall av denna sjukdom, där förgiftningen ännu inte hunnit fram till ett skede, där organiska förändringar kunnat påvisas, böra medföra en ofrånkomlig skyldighet för samhället att tillse att genom understöd i form av sjukersättning möjliggöra en förebyggande verksamhet.

Läget för de gengasförgiftade och för dem som hotas av förgiftning nödvändiggör en speciallagstiftning, som utmynnar i bestämmelser om skyldighet för arbetsgivarna och staten att utbetala sjukpenning av sådan storleksordning, att den inte verkar återhållande på den förgiftades villighet att söka läkarvård. Sådan sjukpenning bör även utgå vid de lindriga fallen, så vitt den sjuke inte kan beredas arbete i gengasfri miljö med samma avlöningsförmåner, som vederbörande åtnjuter i sitt vanliga arbete.

Säkerhetsföreskrifter.

Gällande bestämmelser till skydd mot skada från gengasdrivet fordon eller redskap återfinnes i Kungl. Maj:ts kungörelse av den 5 juni 1942 (SFS 361/1942). I kungörelsen är bland annat föreskrivet, att i arbetslokal må inte införas fordon eller redskap, "från vars gengasverk gas

utströmmar i sådan myckenhet, att uppenbar fara för koloxidförgiftning föreligger". Denna mycket vaga bestämmelse är sedan ytterligare uppluckrad, i det att kungörelsens 9:e paragraf lyder: "Där särskilda förhållanden det påkalla, äger yrkesinspektionens chefsmyndighet medgiva eftergift från bestämmelse i denna kungörelse."

Dessa skyddsföreskrifter äro inte till fyllest. Erfarenheterna från olika arbetsplatser, där arbetarna syssla med reparation av gengasdrivna fordon, visa, att sådana fordon, från vilka gas utströmmar i sådan myckenhet, att uppenbar fara för förgiftning föreligger, införas i arbetslokaler. I en del fall intagas sådana fordon i arbetslokalerna i strid mot gällande föreskrifter, i andra fall sker det efter medgivande från yrkesinspektionen. På grund härav ha representanter för bilreparatörerna i hela landet, tillhörande Svenska metallindustriarbetarförbundet, i skrivelse till riksförsäkringsanstalten hemställt om dess medverkan för att få förbud utfärdat mot att, då arbete pågår i reparationslokaler och servicelokaler, där intaga gengasdrivet fordon, utan att dess gengasverk blivit släckt, avsvanat och utluftat. Därtill begärdes, att garagering av gengasdrivet fordon eller redskap skall få ske endast under tid, då arbete i lokalerna inte pågår, och då endast under förutsättning att lokalerna vore försedda med ventilationsanordningar, som fungera på betryggande sätt.

Riksförsäkringsanstalten har som svar å framställningen meddelat, att den icke anser sig kunna medverka till genomförandet av begärda skydds-föreskrifter. Motiveringarna för avslaget äro till vissa delar av så uppseendeväckande art, att de förtjäna att citeras. Det heter nämligen i riksförsäkringsanstaltens svarsskrivelse till arbetarna bl. a. följande:

"Från flera håll bland yrkesinspektörerna har med skärpa framförts den synpunkten, att det i betraktande av de ekonomiska konsekvenserna måste framstå såsom obilligt, att företag, som lojalt följt gengaskungörelsens föreskrifter och för sina arbetslokaler anskaffat dyrbara ventilationsanordningar just för att därstädes få införa gengasfordon med tända gasgeneratorer, likväl nu skulle förbjudas att i dessa lokaler införa gengasfordon annat än med släckta, avsvanade och utluftade aggregat. Sålunda skriver yrkesinspektören i sjätte distriktet: 'Hur yrkesinspektionen kommer att bli bemött av de lojala företagare, som med stora kostnader installerat allmänventilation i sina verkstäder, kan man lätt tänka sig. Ovilligheten får en oförtjänt premiering. Ett aktuellt fall är belysande. I en större bilreparationsverkstad har installerats en ventilationsanläggning för allmän ventilation, som kostat 40—50 tusen kronor, just för att bilarna skola få inköras för egen maskin och uppställas i verkstaden. På gatorna utanför finnes ingen plats att uppställa de upp till ett 60-tal bilar, som dagligen repareras. Svårigheterna ha varit stora, och arbetsgivaren har flera gånger fått böta på grund av att varma aggregat inkörts i verkstaden. Nu då ventilationen efter stora kostnader är klar, skola vi på nytt förbjuda att varma bilar införas. Yrkesinspektören skulle

kunna andraga flera sådana fall. Det går ej att behandla en ekonomiskt hårt pressad företagargrupp på detta sätt.”

Vidare skriver yrkesinspektören i sjunde distriktet: ”Om det kunde beräknas, att de skärpta bestämmelserna skulle medföra en minskning av gengasskadorna, skulle yrkesinspektörerna gärna taga emot den smålek, som vid ett genomförande säkerligen komme att drabba yrkesinspektören. Flertalet ventilationsanläggningar hava icke tillkommit utan flerfaldiga påstötningar från yrkesinspektören. Hot om åtal och åtal har även varit medel för att få anordningarna genomförda. Skulle nu det förfarande, för vilket dessa anordningar tillkommit, förbjudas, säger sig självt vilka svårigheter för yrkesinspektören detta kan medföra. Yrkesinspektören kommer bl. a. att förlora en hel del av det förtroende yrkesinspektören möjligen lyckats vinna bland arbetsgivarna.”

Riksförsäkringsanstalten har godtagit dessa argument, trots att de gå ut på att försvara bibehållandet av medgivanden, byggda på teorier om skyddsanordningar, som arbetarna i sin praktiska verksamhet funnit vara icke tillräckliga.

Yrkesinspektionens främsta uppgift är att vidtaga de åtgärder, som äro erforderliga till skydd för arbetarnas liv och hälsa. Om dessa åtgärder inte inge den ena parten, nämligen arbetsgivarna, förtroende för yrkesinspektionen, så bör detta inte avhålla inspektionen från att vidtaga de nödvändiga åtgärderna, även om dessa bestå i att ändra egna missgrepp. Sker inte detta så riskerar yrkesinspektionen i stället att förlora ett förtroende, som för denna institution väl borde vara ännu värdefullare, nämligen från den part, som inspektionen har till uppgift att skydda.

Man kan inte godkänna vare sig påpekandet om de höga kostnaderna för ventilationsanordningarna eller faran av prestigeförlust för yrkesinspektionen som argument mot den skärpning av säkerhetsföreskrifterna, som erfarenheterna visat vara av behovet påkallad. *Därför bör gengaskungörelsen ändras på sätt, som de för förgiftningsfaran utsatta arbetarna begärt.*

Föreskrifterna i motorfordonsförordningen och i instruktionen för besiktningsmän.

Även i motorfordonsförordningen böra vidtagas ändringar, nödvändiggjorda av den övergång från användandet av flytande bränsle till gengasdrift, som nu skett. Den enda ändring, som införts med hänsyn till övergången till gengasdrift, består i föreskriften om att gengasdrivet fordon skall efterbesiktigas en gång per år. I denna förordnings bestämmelser om automobils beskaffenhet finnas föreskrifter avsedda att förhindra olyckshändelser genom eld och explosion. Vad det gäller riskerna för utsläppandet av gas betraktas dessa, som om de inskränkte sig till det obehag, som kan föranledas av dess lukt, i det att föreskrifterna fortfarande lyda: ”Motorn skall vara så inrättad, att den ej utsläpper rök, ånga eller

illaluktande gas i sådan grad eller på sådant sätt att avsevärdare obehag eller olägenhet därav uppkommer.”

I Kungl. Maj:ts instruktion för besiktningsmän för motorfordon finnas detaljerade föreskrifter om vad man skall känna till för att kunna tilldelas körkort. Det heter där bl. a. att ”besiktningsman skall genom anställande av förhör eller på annat lämpligt sätt förvissa sig om att sökanden äger nödig kunskap om alkoholhaltiga dryckers inverkan ur trafiksäkerhetssynpunkt å den mänskliga organismen.” Men om gengasens inverkan ur trafiksäkerhetssynpunkt på den mänskliga organismen — inte ett ord!

Övergången till gengasdrift nödvändiggör en översyn av såväl motorfordonsförordningens bestämmelser om automobils beskaffenhet som innehållet i instruktionen för besiktningsmän. Därtill böra bestämmelserna om efterbesiktningen ändras så att dylik företages efter kortare tidsintervaller, än vad nu är föreskrivet.

Gengasfrågan betraktas i allmänhet som ett enbart till krigstiden hörande problem. Kanske är så fallet, men säkerligen kommer, på grund av de stora kapitalintressen som äro knutna till den nuvarande driftsformen, starka krafter att verka för ett fördröjande av avvecklingen av gengasdriften. Även ur den synpunkten böra statsmakterna, utan att därvid främst se på kostnader, nu vidtaga alla de förebyggande åtgärder och skyddsåtgärder mot gengasfaran, som bevarandet av folkhälsan kräver och föreliggande möjligheter medge.

Med hänvisning till vad ovan anförts föreslås,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om vidtagandet av de åtgärder mot gengasfaran, som i denna motion påvisats vara behövliga.

Stockholm i januari 1945.

Set Persson.

Gunnar Dahlgren.

Harald Johanson.